

Új közgazdaságtan a fenntarthatóságért

Kolozsi, Pál Péter

Magyar Nemzeti Bank

kolozsip@mnbn.hu

DOI: https://doi.org/10.35551/PSZ_2023_1_8

Baksay Gergely – Matolcsy György –
Virág Barnabás (szerk.)

Új fenntartható közgazdaságtan

Globális vitairat

MAGYAR NEMZETI BANK, 2022

A közgazdászok külön nevet adtak az 1980-as évek közepétől a 2007–2008-as globális pénzügyi válságig tartó időszaknak, amelyet a fejlett országokban és elsősorban az Egyesült Államokban az üzleti ciklusok ingadozásának csökkenése jellemez. Ez volt a *Nagy Mérséklődés* („*Great Moderation*”), amely az utóbbi évtizedben látott baklövések és tévedések ellenére még ma is befolyásos *mainstream közgazdasági gondolkodás* megszületését is elhozta. A jelenlegi geopolitikai és gazdasági-pénzügyi folyamatokat látva azonban kétség nélkül kijelenthető, hogy ez a korszak végérvényesen véget ért. A jövő bizonytalanra vált, talán bizonytalanabbra, mint az utóbbi évtizedekben bármikor, ami újfajta gondolkodást igényel. Ideje felkészülnünk egy új korszakra, amit a feszültségek éleződése jellemez – vannak, akik egyenesen már a *Feszültségek Korszakáról* beszélnek –, és amely minden eddigi éránál jobban fog a fenntarthatósági kérdésekre fókuszálni. Ez az új korszak új kihívásokat jelent mindenkinek, és felvetődik a kérdés, hogy mit tehetnek a közgazdászok ezen új körülmények között a közjó elérése érdekében?

Magyarországon a közgazdasági útkeresés egyik centruma minden bizonnyal a Magyar Nemzeti Bank (MNB), ahol az utóbbi években számos szakmai cikk, tanulmány és több szakkönyv is megjelent azzal kapcsolatban, hogy változó világunkhoz miképp lehetne hozzáigazítani a közgazdasági gondolkodást. Ezen szellemi munka összegzésének tekinthető az MNB 2022-ben megjelent „Új fenntartható közgazdaságtan” című, *Baksay Gergely*, az MNB ügyvezető igazgatója, *Matolcsy György*, az MNB elnöke és *Virág Barnabás*, az MNB alelnöke által szerkesztett vitairata, amely a kornak megfelelően online módon letölthető a jegybank honlapján magyarul és angolul is, illetve a részletes szakkönyvi forma mellett „könnyen emészthető”, rövidített formában is az érdeklődők rendelkezésére áll.

A jellemzően jegybanki szerzők által jegyzett vitairat 24 fejezetből áll, amelyek az új közgazdasági gondolkodás kereteit mutatják be, a fenntarthatóság kérdésének egy-egy aspektusát körül járva. Az első fejezet – amit a jegybank elnöke, *Matolcsy György* jegyez – az újszerű közgazdasági gondolkodás téziseit tartalmazza, számszerűen 36-ot. Ez a fejezet a vitairat egyfajta kvintesszenciájának tekinthető, a további fejezetek e tézisek alátámasztását, bővebb kifejtését adják. A fejezet kulcsgondolata, hogy a civilizációnk fennmaradása érdekében fenntarthatósági fordulatot kell végrehajtanunk, hiszen egyre nyilvánvalóbb, hogy a jövő az exponenciálisan bővülő tudásra épül, amely természeténél fogva természeti és társadalmi korlátokba is ütközik. A hosszú távú fenntarthatóság ezért az előttünk álló új korszak vezető kihívása, és a konvergencia folyamata, amelyet új jövőképek vezérelnek, csakis e gondolat köré szerveződhet. *Matolcsy György* szerint a reneszánszhoz és a reformációhoz hasonló eszmei átalakulás már megkezdődött a világban. Új gondolkodásmódra van szükségünk, egy új,

fenntartható közgazdaságtannak kell megszületnie, mert a 21. század kihívásait nem lehet a 20. század eszméivel és eszközeivel kezelni, és a közgazdaságtan csak akkor adhat érvényes választ a jelen és a jövő problémáira, ha holisztikusan közelít, és eszköztárának bővítése érdekében más tudományágak eredményeit is integrálja.

Vonnák Balázs írásában a gazdasági növekedés fenntarthatósági korlátait mutatja be, és arra hívja fel a figyelmet, hogy egy hosszabb távon is robusztus növekedési modellhez paradigmaváltásra van szükség. Az új évezred legfontosabb gazdasági kihívása a korlátok azonosítása, megértése és megfelelő technológiával azok kitágítása lesz. „*Ha nem vagyunk tekintettel a korlátokra, gazdasági válságok formájában fizetjük meg tudatlanságunk, figyelmetlenségünk árát. Ugyanakkor nem kell a növekedési lehetőségek határait adottságként kezelni, mert ha megértjük azok eredetét, mibenlétét, változtathatunk is rajtuk. Ebben lehet segítségünkre a fenntarthatóság közgazdaságtana*” – foglalja össze a szerző. *Lehmann Kristóf* fejezete arra hívja fel a figyelmet, hogy napjaink megrendjei – a digitalizáció, a globalizáció új hulláma és az ezzel járó társadalmi változások, valamint a környezeti erőforrások globális kizsákmányolásából adódó problémák – eddig példátlan kihívások elé állították a közgazdasági gondolkodást. A fejezetben a szerző megvizsgálja, hogy a közgazdaságtan hogyan újult meg a múltban, és most képes lehet-e erre. Analógiát nyújt ehhez a pénzügyi válságok története, illetve, hogy a múltban miként reagált a közgazdaságtudomány és a gazdaságpolitika a gazdasági és társadalmi jelenségek változásaira. Az új technológiai korszak hatásaira fókuszál írásában *Szalai Zoltán* is, aki összefoglalja a technológiai forradalmak történetét, egyes szakaszait és fő technológiai újításait, valamint bemutatja a kapcsolódó gazdasági és társadalmi változásokat is, amelyek egyszerűen feltételei a változásoknak és követ-

kezményei is azoknak. A szerző arra a következtetésre jut, hogy a digitális és zöld átmenet feltételei kialakulóban vannak, de az átmenet sikere, társadalmi ára és támogatottsága nagymértékben a társadalmi és politikai választásainkon múlik, a technológia önmagában nem döntő. A sikerhez épp ezért van szükség a közgazdaságtan megújítására, a fenntarthatóság szemléletének befogadására. *Horváth Balázs István, Kiss M. Norbert és Kolozsi Pál Péter* (jelen könyvajánló szerzője) írásukban azt mutatják be, hogy a jelen kihívásainak való megfeleléshez elengedhetetlen a multidiszciplinaritás, azaz, hogy a közgazdászok beépítsék más tudományágak eredményeit, látásmódját, hogy minél teljesebb körűen legyenek képesek megragadni, megérteni és értelmezni a gazdaságban zajló folyamatokat. A fejezetben a szerzők azt járják körül, hogy mit tanulhatnak a közgazdászok más tudományágtól – kiemelten a kvantumfizikától, a biológiától, a környezeti tudományoktól, a pszichológiától, a történelemtudománytól, a nyelvészetől, a hálózatelmélettől és az informatikától.

A kialakulóban levő új gazdaság új erőforrásokon alapszik – ez a vitairat egyik fő üzenete, amit nyolc tanulmány támaszt alá. *Asztalos Péter Hugó* írása azt mutatja be, hogy a 21. században a tudás szerepe felértékelődik, a gazdaság forrása egyre inkább a szellemi tőke, a tehetség és a kreativitás lesz. Sikerek eléréséhez így gyorsan reagáló oktatási rendszerre, egész életen át tartó folyamatos önfejlesztésre és új összefüggések megteremtésének képességére van szükség. Az internet korában már nem az információ megszerzése, hanem az információk összekapcsolása és új összefüggések teremtése számít igazán értéknek, ami ugyancsak a tudás jelentőségét emeli ki. *Várnai Tímea* tanulmánya arra mutat rá, hogy a fenntartható felzárkózás sikerességében az új technológiai forradalom és a digitalizáció fejlődésével felértékelődött az „okos” tőke, azaz az információs és kommunikációs technológia, illetve az im-

materiális javak szerepe, ugyanis az „okos” beruházások jelentősen javítják a hatékonyságot és a termelékenységet. A tőke és a gazdasági növekedés kapcsolata tehát átalakult, a mennyiségi szemléletből a minőség felé indokolt elmozdulni. *Martonosi Ádám* a kötet egyik radikálisan újszerű gondolatát fejt ki bővebben, mégpedig azt, miszerint a technológia fejlődése miatt elérhetünk a növekvő hozadék törvényéhez. A hálózatosodás és a digitalizáció ugyanis átlép olyan korábbi szabályokat, amelyek a közgazdaságtan vastörvényeinek tűntek. Kulcskérdés lesz, hogy a fejlett világban a „negyedik és ötödik ipari forradalomként” is hivatkozott technológiai hullámok új fejezetet nyithatnak a világgazdaság számára és szélesebb körben is érvényesül-e a növekvő hozadék. *Balogh András, Hamvai Réka Margit, Horváth Gábor, Nyikes Ádám és Török Gergő* tanulmányukban az egyik legfontosabb erőforrás, a pénz átalakulásával foglalkoznak, illetve azon belül is azt vizsgálják meg, hogy a digitális jegybankpénz mennyiben írja át a pénzhez való hozzáférést. Arra konkludálnak, hogy a következő évtizedek a korszak két meghatározó folyamata – a digitalizáció és a fenntarthatóság – mentén a pénz forradalmáról is fog szólni (a digitális jegybankpénz jelentőségét mutatja, hogy a Pénzügyi Szemle 2022/4-es lapszáma is ezt a kérdést tette fókusz témájává). *Dancsik Bálint, Drabancz Áron, El-Meouch Nedim Márton, Nagy Koppány, Bense Richárd, Török László és G. Szabó András* a gazdaság finanszírozásának új és fenntartható formáinak szentelték írásukat. Bemutatják, hogy a gazdaság működéséhez elengedhetetlen külső finanszírozás csak kiegyensúlyozott forrásszerkezet mellett fenntartható, és kulcskérdés a banki és piaci alapú finanszírozás egyensúlyának megtalálása, a fintech és bigtech cégek megfelelő integrálása. A fenntartható gazdasági fejlődéshez fontos a stabil állam- és gazdaságfinanszírozási szerep miatt az intézményi befektetői szektor méretének növelése. *Juhász Katalin* a természe-

ti erőforrásokról és a környezeti fenntarthatóság gazdaságtanáról írt ismertetőt, amely szerint a hosszútávú és fenntartható közgazdaság elméletének egyik fő célja épp annak biztosítása, hogy ne kihasználjuk Földünk erőforrásait, hanem mértéktartóan gazdálkodjunk azokkal. Az új közgazdaságtannak meg kell találnia a megfelelő ösztönzőket és szabályozásokat, amelyek egy fenntarthatóbb irányba mozdítják a globális termelést és fogyasztást, valamint azokat az elszámolásokat, amelyek az eddig figyelmen kívül hagyott negatív externáliákat is figyelembe veszik a gazdasági (vagy a jövőben már „zöld-gazdasági”) költségek számbavételkor. *Izsák Gábor, Palicz Alexandr, Szász Katinka, Varga Balázs* az adat mint termelési tényező kérdésével foglalkozik. Megállapítják, hogy az adat az „új olaj”, mivel a digitális fejlődés nyomán óriási adatmennyiség vált elérhetővé, ami teljesen új alapokra helyezi a gazdaság és a társadalom működését. Az előnyök kiaknázása azonban a kockázatokat is kezelő állami szerepvállalást igényel, amihez a különösen adatintenzív pénzügyi szektor tesztprojektként szolgálhat. Végül *Babos Dániel* írásában arra mutat rá, hogy a komplexitás és hálózatosodás miatt a bizalom is egyfajta termelési tényezővé lépett elő. A 21. századra a gazdaság és a társadalom egy rendkívül komplex rendszerre vált, mely hatékony működéséhez elengedhetetlen, hogy a résztvevők között fennálljon a bizalom. A globális megatrendek azonban a bizalom megrendüléséhez vezettek, melynek visszaépítése érdekében a gazdaságpolitikának cselekednie kell.

A vitáirat külön szekciót szentel annak a kérdésnek a megválaszolására, hogy hogyan áll elő az „érték” a 21. században. *Kis Katalin* azt mutatja be, hogy a jövő fenntartható gazdasága a hagyományos erőforrások helyett az emberek és vállalatok tehetségén, kreativitásán és kockázatvállalásán nyugszik. A jövő munkaerőpiacán mindenkinek plusz hozzáadott-értéket kell képviselnie, a vállalkozók számára a

legfontosabb az új ötlet, a piaci rés megtalálása. *Danóczy Bálint* és *Sajtos Péter* a termelés és szolgáltatás új formáit járja körül, kiemelten a hozzáférés, a körforgásos és platform gazdaságra fókuszálva. Az iparágak évszázadok óta a lineáris gazdasági modell szerint működnek, amelyben a folyamatos növekedés és az abban való hit teremtetett értéket. A közgazdaságtan új, fenntartható iránya azonban már az erőforrások és a termékek többszöri felhasználására, a körforgásos gazdaságra fókuszál. *Tringer Bence* írásában azt támasztja alá, hogy az új gazdaság a mérés reformját teszi szükségessé. A közgazdasági összefüggések egyre gyorsabban változnak, ezért egyre több tényező, egyre gyorsabb mérésére van szükség. Lépést kell tartani a gazdaság szerkezetváltozásával, melyet kiemelten támogat az adattudomány fejlődése. A jövő gazdaságstatisztikai eszközei a hosszú távú fenntarthatóság köré szerveződhetnek majd.

Az új gondolkodás egyik kiemelt terepe a piac és állam egyensúlyának újraértelmezése. *Bögöthy Zoltán* és *Hausmann Róbert* mellett érvel, hogy új, zöld és fenntartható adórendszerre van szükség, ideje rögzíteni a családbarát, digitális és környezetbarát modern adózás alapvetéseit. Kifejtik: a jövő adórendszere fenntartható, amennyiben a gazdaságpolitikai célok teljesítése mellett hatékony választ ad a zöld és digitális gazdasági átállásra, valamint a demográfiai kihívásokra is. A fenntartható adórendszerek kevésbé az egyént, inkább a környezetterhelő vállalati tevékenységet adóztatják. *Gábrriel Péter* az innovációk megvalósításával kapcsolatban elemzi az állami és piaci szinergia lehetőségeit. Arra a következtetésre jut, hogy a 21. század komplex kihívásai következtében a kormányzati innovációs politikák átalakulóban vannak, és az innovációk finanszírozásán túl a kormányzatok nagyobb szerepet fognak vállalni az innovációs célok kijelölésében és az innovációs projektek koordinációjában. *Papp Dávid, Sárvári Balázs* és *Varga Márton* a fenntartható, „zöld” pénzügyekről

írták tanulmányukat, amely a pénzügyi rendszer és a fenntarthatóság új kapcsolatát mutatja be. A szerzők abból indulnak ki, hogy a klímaváltozás új kihívások elé állítja a pénzügyi rendszert és annak szereplőit, beleértve a jegybankokat is. A környezeti fenntarthatóság szempontjainak integrálásával a pénzügyi szektor a pénzügyi, és ezáltal a gazdasági stabilitás zálogává válhat, amely egyúttal az árstabilitás megőrzéséhez is elengedhetetlen. *Tóth Ferenc* egy másik sokat tárgyalt témát jár körül írásában, tanulmánya ugyanis a jövedelmi és vagyoni egyenlőtlenségek kérdését vizsgálja. Rámutat, hogy a nagyobb egyenlőtlenség a jövedelmi osztályok közötti mobilitás és a humán tőkében lévő potenciál kibontakozásának csökkenésével is együtt jár, hátráltatva a fenntartható növekedést és a felzárkózási folyamatot. *Horváth-Hajzer Ágnes*, *Csongrádi Erika* és *Tordai Szilveszter* azt mutatja be, hogy az adatvédelem és az adatmonopóliumok helyzete az elmúlt években fontos témává vált mind a jogalkotók, mind pedig a közgazdászok életében és beférkőzött az átlagemberek gondolkodásába is. A fejezet segít megérteni az adatgazdálkodás terén jelenleg zajló folyamatokat és szabályozási törekvéseket, valamint bemutatja a monopóliumok kialakulásának folyamatait.

A vitairat három zárótanulmánya a gazdaság mögötti „mélystruktúrákat” vizsgálja. A demográfiai folyamatok gazdasági hatásait mutatja be *Kreiszné Hudák Emese*, *Zanaty Krisztina* és *Asztalos Péter Hugó*, akik szerint a demográfiai

ai folyamatok a korábbiaknál erősebb gazdasági és társadalmi hatásokkal járnak majd a következő évtizedekben. A munkaképes korúak száma várhatóan csökkenni fog Európában, így célzott munkaerőpiaci beavatkozásokra és az állami ellátórendszerek fenntarthatóságának javítására lesz szükség. *Kocziszkó György* azt a sokszor nem jelentőségének megfelelően kezelt kérdést vizsgálja meg, hogy milyen szerepet játszik az értékrend és a kultúra a fenntartható és a fenntarthatatlan növekedésben, van-e „jó” és „rossz” növekedés. A kötet *Csizmadia Norbert* tanulmányával zárul, amely a geofúzió, a térszerkezet és a geopolitika kérdéskörét járja körül, hiszen a közgazdaságtan kibővült, 21. századi eszközrendszerében kiemelt szerepet kapnak ezek a területek is. E fejezet a földrajzi és gazdasági összefüggések segítségével értelmezi a globális gazdasági és geopolitikai folyamatokat, megalkotva a 21. század új, globális geofúziós térképét.

A fenti rövid összegzés is mutatja, hogy a változások immár olyan jelentősek, amit a közgazdasági gondolkodás sem hagyhat figyelmen kívül – ha ennyire megváltozott a minket körülvevő világ, intuitív gondolat, hogy az eddigi eszközökkel, módszerekkel és gondolkodási sémákkal már nem elemezhető, nem érhető meg és nem is kezelhető. Ezért van szükség egy új, fenntartható közgazdaságtanra, aminek alapvetéseit épp az olyan könyvek és vitairatok fogalmazhatják meg, mint amilyen a jelen ismertetőben bemutatott tanulmánykötet, amit ezúton ajánlok minden érdeklődő figyelmébe. ■